

Roskilde Fjord

Roskilde Fjord

Roskilde Fjord og Isefjorden strækker sig fra Kattegat omkring 40 km ind i det nordlige Sjælland. Bredninger veksler med snævringer, og de mange holme og de store skove gør samlet fjorden til en af Danmarks smukkeste. De fleste steder er den under seks meter dyb, og mange steder er den så lavvandet, at den ikke kan besejles med kølbåde. Alt dette gør fjorden til et smukt, spændende og udfordrende farvand for lystsejlere.

Geologi

Fjorden er dannet som en smeltevandsdal ved istidens afslutning. Den gang stod vandet flere meter højere end i dag, men da vægten af isdækket forsvandt hævede landet sig til sit nuværende niveau, hvorved de mange holme opstod.

Mange steder ses ishavskysten som en stejl kystskrånt med et lavt, fladt forland ud til den nuværende strand. Ned gennem fjordlandskabet strækker Skuldelev Ås sig. Den er dannet i en tunneldal under isen, og strækker sig fra Endelev Rev omkring 10 km nord for Frederikssund helt ned til Lejre. Undervejs krydser den fjorden ved Kølholm. Herfra fortsætter den via Skuldelev til Skrivnæbbet, hvor den dukker under vandet på Nørrerev og fortsætter gennem Bognæs Vesterskov. I nogle af snævringerne – f.eks. ved Kølholm og Eskilsø – findes store aflejringer af østersskaller. Lagene, som kan være en halv snes meter tykke, blev dannet i stenalderen for omkring 8.000 år siden. Tidligere blev skallerne indvundet og brugt til hønsefoder m.v. Enkelte steder findes dybe huller – op til over 30 meter. Det er ikke helt sikkert, hvordan de er dannet, men meget tyder på, at der er tale om undersøiske kilder. Efter at Københavns Vandforsyning i 30'erne begyndte at hente sit vand fra Ådalene omkring fjorden, er kilderne holdt op med at springe, men hullerne står der stadig.

Fjordbunden

Bunden varierer selvsagt en del ned gennem så lang en fjord, men overalt er der tale om moræneaflejringer af grus, sand og ler – nogle steder dækket af dynd. Det er derfor langt fra alle steder, at et anker kan få ordentlig fat. Mange steder – især hvor der lavvandet og god strøm – findes et rigt plante- og dyreliv på bunden. De to vigtigste arter er Ålegræs og Blåmuslinger. De udgør dels fødegrundlaget for en lang række arter, og dels er de med til at holde vandet klart.

Fjordvandet

Fjordens langstrakte form gør, at vandudskiftningen er ringe. Tidevand forekommer praktisk taget ikke, men ved vindskift mellem NV og SØ forekommer vindstuvninger på over en meter. Saltholdigheden stiger op gennem fjorden fra under 1‰ mod syd til næsten 2‰ mod nord. Sigtbarheden i vandet afhænger af forekomsten af mikroskopiske alger. Især i sommeren kan opblomstringen af forskellige alger få sigtbarheden til at variere stærkt. Algerne lever af de næringsstoffer, som udløses med spildevand, af overskudsgødning, som udskylles fra markerne og luftbårne næringsstoffer. I de senere år er vandkvaliteten heldigvis forbedret som følge af bedre spildevandsrensning og mindre udlodning af næringsstoffer fra landbruget. Efter vintre med stor nedbør ses dog kraftige tilbagefald i den ellers positive udvikling.

Planter

Fjordens bundplanter er grundlaget for meget af livet i fjorden. Det ændrer sig med saltholdigheden, så

den sydlige del er præget af grønne bundplanter som Ålegræs og Havgræs samt de grønne alger Søsalat og Rørhinde. I den nordlige del forekommer desuden en del tang uden grønkor.

Det mest interessante planteliv findes dog på holmene. Her har plantelivet – som noget ret usædvanligt i vort gennem kultiverede land – fået lov at udvikle sig næsten upåvirket af menneskelig aktiviteter. Holmene udgør derfor et videnskabeligt referenceområde i forhold til menneskeligt påvirkede områder. Det er ikke muligt her at opremse de mange arter, som findes, men en enkelt art – Strandskade – skal dog nævnes. Vi ved, fra en undersøgelse fra 1686 (*Peder Kylling: Viridarium danicum*), at Strandskarsen den gang fandtes isoleret på Elleøre – og det gør den stadig den dag i dag. Vil man studere holmenes planteliv, må man vente til efter landgangsforbuddet, som ophører den 15. juli.

Fisk

Tidligere blev der drevet et omfattende erhvervsfiskeri i fjorden, men i dag er der kun enkelte erhvervsfiskere tilbage. Til gengæld drives der et omfattende fritidsfiskeri. Det er primært Ål og Havørreder, som fanges, men med bedringen i vandkvaliteten er også fulgt en større variation blandt fiskene. Havørrederne er i fremgang, på grund af bedringen i vandkvaliteten, omfattende udsættninger og restaurering af deres gydepladser i de år, som fører ud i fjorden.

Om foråret trækker mange Hornfisk ind i fjorden for at gyde, og også Sildene har vigtige gydepladser i fjorden, men det drejer sig om lokale stammer. Langt de talrigeste fisk er dog de småfisk, som ikke har interesse som menneskeføde. Hundestejler, Kutlinger, Tangnål m.fl. optræder i store mængder og har meget stor betydning som føde for både fugle og større fisk. For eksempel viser undersøgelser af Skarvernes gylp, at 10% af deres føde – målt i vægt – består af Hundestejler. Noget tyder på, at småfiskene er i tilbagegang, men der findes ikke undersøgelser til ordentlig belysning af dette.

Fugle

Året rundt er fuglene en meget vigtig del af fjordens liv. Om foråret og forsommeren befolkes holmene med 10.000-20.000 par ynglefugle. Talmæssigt dominerer mågerne, hvoraf samtlige fem danske arter forekommer, men for de fleste er Knopsvanerne og ternerne sommerens karakterfugle. Desværre er vor mindste ternart – Dværgterne de senere år forsvundet, men både Hav- og Fjordterne yngler regelmæssigt. Også mange vadefugle, ænder og gæs kan opleves om sommeren.

I juli-august ses store flokke af Knopsvaner på flere af fjordens lavvandede områder. Det er fugle, både fra fjorden og de omliggende områder, som her fælder deres svingfjer. I de 4-5 uger, hvor det står på, kan de ikke flyve. Når fældningen er overstået spredes flok-kene igen.

Når efteråret og vinteren sætter ind trækker mange af ynglefuglene væk, men samtidig invaderes fjorden af andre arter fra nordligere himmelstrøg. Blandt disse er Troldeærerne de talrigeste. Indtil isen kommer, kan der forekomme omkring 20.000 Troldeærere på Kattinge Sø, og flere andre steder ses tusindtallige flokke. De opholder sig om dagen mest på søer og andre beskyttede områder, men om natten trækker de ud på fjorden, hvor de dykker efter Blåmuslinger og andre bunddyr.

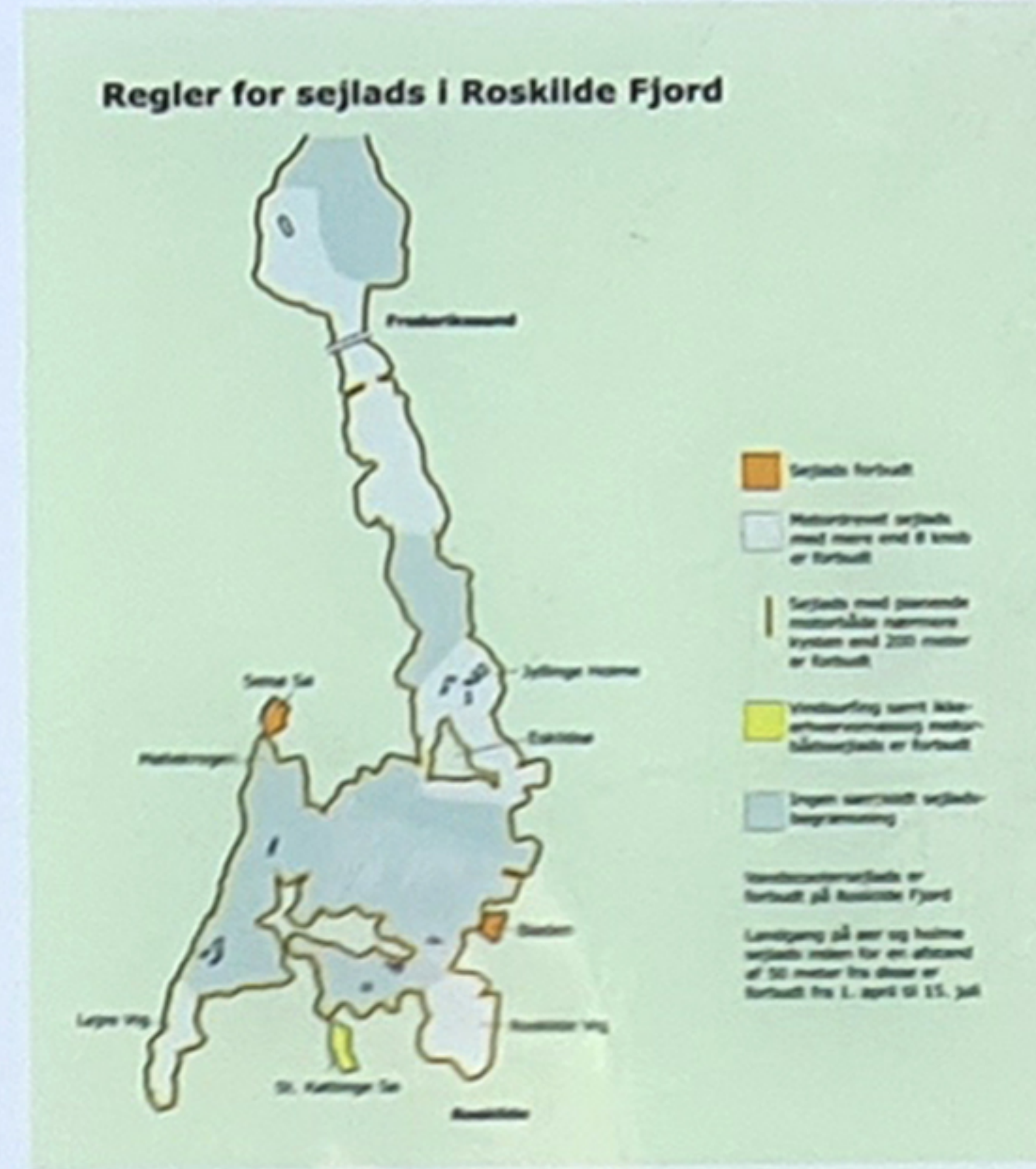

Copyright © Kort & Matrikelstyrelsen

Også Blishøns, ænder og gæs optræder i meget store tal. Antallet af rastende fugle i fjorden om efteråret og vinteren svinger mellem 50.000 og 100.000, i isvintre dog noget lavere. De to vinterarter, som påkalder sig størst opmærksomhed, er dog Sangsvanen og Havørnen. Begge arter er de senere år blevet mere almindelige. For Sangsvanernes vedkommende skyldes dette landbrugets omlægning til vinterafgrøder. Ofte kan man se flere hundrede Sangsvaner græsse på en rapsmark. Havørnen er i dag ved at genetablere en bestand i Danmark, og i hårde vintre kommer en del ørne til nord fra. De lever højt på fjordens store vinterbestand af Blishøns og ænder. De seneste år er der også set Havørne om sommeren, og det er ikke usandsynligt, at vi i nær fremtid kan medregne dem blandt fjordens ynglefugle.

Fredninger

Roskilde Fjord er EF-fuglebeskyttelsesområde, EU-habitatområde og Natura-2000 område. Som en konsekvens heraf er flere områder udlagt som jagt- og forstyrrelsesfrie områder (se kortet). I disse må motordrevne fartøjer ikke sejle over 8 knob. I foråret og forsommeren (1. april-15. juli) er der adgangsforbud på øer og holme af hensyn til de 10.000-20.000 par fugle, som yngler her. Forbuddet gælder også vandområdet ud til 50 meter fra kysten. I den lille vig Bløden ved Risø er der totalt adgangsforbud hele året. Det skyldes oprindeligt sikkerhedshensyn for Risø, men i dag er formålet at beskytte de meget store forekomster af fugle på stedet. Desuden findes en del landskabsfredninger rundt om fjorden, men de er stort set uden betydning for den rekreative udnyttelse af fjorden.

Regler for sejlads
Der findes en række sejladsrestriktioner, hvoraf nogle kun angår motordrevne fartøjer. (Se kort)

- Vandscooter sejlads er forbudt i hele fjorden.
- I de jagt- og forstyrrelsesfrie områder må motorbåde højst sejle med 8 knob.
- I yngletiden (1. april-15. juli) må man ikke komme tættere end 50 meter på holmene.
- Den lille vig Bløden ved Risø er helt lukket for sejlads.
- Hvis der forekommer større flokke af fugle – f.eks. fældende svaner – så sejl uden om.

1 Skuldelev Ås

Lige bag Skuldelev Havn ligger Skuldelev Ås. Åsformationen strækker sig næsten 40 km fra Endelev Rev i Frederikssund Bredning til området omkring Lejre. Åsen blev dannet for ca. 18.000 år siden som en aflejrings fra en smeltevandsflod i en istunnel nær isranden. Her hvor tunnelen videde sig ud, blev strømhastigheden mindre, og det medførte at materiale af sand og grus blev aflejret. At åsen er ueløseligt forbundet med fjorden, både i geologisk og historisk henseende, fremgår af sagnet om kilden Sankt Olavs kilde:

I gamle dage, da der boede troldfolk i Skuldelev Bakker, hændte det engang, at Kong Olav den Hellige kom sejlende på fjorden i sit skib Oksen.
»En troldkvinde sprang da frem fra åsen og råbte: »Kong Olav med det røde skæg, du sejler for nær min kælderørg ...«
Tilråbet gjorde kongen så vred, at han resolut drejede sit skib og sejlede det lige ind i bakken, hvor troldkvinden boede. Bakken revnede, og hun, der havde spottet vikingekongen, blev forvandlet til en sten på skrænten ...
For enden af bakken sprang en kilde frem som blev kaldt Sankt Olavs Kilde.

Skuldelev Ås er sammen med Koholm mose fredet i 1951 hvor betydelig grusgravning var ved at gøre en ende på åsen. En vandretur ad grusvejene langs de private parceller på Åsen, hvor synet af de blomsterrige udyrkede partier som fortsat friholdes for buskads kan anbefales for botanik- og landskabsinteresserede.

Skuldelev

2 Vikingeskibene
I Peberrenden nord for Peberholmen udgravede man i 1957-1959 og 1962 fem vikingskibe, som omkring 1060-1080 blev sænket her for at danne en spærring for indsejlingen til Roskilde Fjord. De fem skibe var forholdsvis velbevarede og repræsenterede forskellige bådtyper af stor kulturhistorisk værdi. Skibene er nu permanent udstillet på Vikingskibsmuseet i Roskilde. Man kan ofte træffe dem – som kopier – når de sejler på Roskilde Fjord eller når de gæster fjordens havne. Det ene skib – kopien af langskibet *Havhingsten af Glendalough* – er i 2006 udpeget som kulturkanon. Navnet Peberholmen er lånt til Øresundsforbindelsens kunstige ø, men her har du den ægte vare.

3 Hyldeholm ved Skuldelev

Lige ud for Skuldelev Havn ligger Hyldeholm. I 1936 købte Søren Sørensen og hans kone Ejla øen for at grundlægge Danmarks første naturistsamfund. På en avistegning fra omkring 1940 ser man Skuldelev bønderne lagttage øen »nuditøen« eller »nøgenøen« i store kikkerte. Siden er holmen bygget op til sin nuværende højde, og beplantet med træer og buske. Imellem disse er der opført en række små hytter, hvoraf »Vikingehallen« er den største. Desuden findes der en idrætsplads og en lille bade- og badebro. Men over holmen hænger nogle store højspændingskabler, som fører strøm fra Kyndbyværket til København. Hyldeholm blev i sin tid holdt uden for fredningen af holmene i Roskilde Fjord af hensyn til dette lille særprægede samfund, men til trods for at øen således er delvis beboet, har den i perioder haft et rigt fugleliv. I 1970'erne og først i 1980'erne fandtes her landets tætteste koloni af Toppede Skalleslugere. Disse blev dog forjagede, først af Rotter og siden af en Lækat, som havde unger på holmen. På fundamentene til højspændingsmasterne findes en mindre stormmågekoloni.

4 Kølholm

Nord for Skuldelev Havn ses Kølholm (»Kølhøj«) med den markante 14 meter høje bakke på sydenden. Den havde oprindeligt en modpart på nordenden, men den blev bortgravet og materialerne blev benyttet ved bygningen af Kalvoen og jernbanedæmningen, som førte Hornsherredbanen over fjorden ved Frederikssund. Geologisk er Kølholm en del af Skuldelev Ås formationen. I den snævre passage ved Kølholm fandtes for 7.000-8.000 år siden store østersbanker, som i dag danner en halv snes meter tykke lag af østers-

skaller. Disse er indtil 1995 ved skallegravning indvundet til produktion af hønsefoder, vitaminpiller, tagpap og gødningskalk.

På nordenden fandtes tidligere en stor hættemågekoloni, som i 1989 blev totalt ødelagt af Rotter. Det samme gjaldt stormmåge- og fjordternekolonien. Først i vinteren 2001-2002 lykkedes det definitivt at få bugt med Rotterne. På sydenden findes en mindre sølvmågekoloni og en ret stor svanekoloni. Inden rotteangrebene yngede også et stort antal Toppede Lappedykker i øens høje vegetation.

Plantelivet på Kølholm er rigt. Således har hver side af den høje bakke sit eget karakteristiske plantesamfund. Af arter, specielle for Kølholm, kan nævnes Svælrod og Æselføder, men den langt dominerende art er den kvælstofelskende Store Nælde, som udnytter magernes gødning.

5 Skuldelev og Dukkemuseet

I Skuldelev findes udover den højtbeliggende kirke og den smukke præstegård et hyggeligt landsbymiljø omkring den gamle bydels gadekær. Tæt ved gadekæret er et usædvanligt museum – et Dukkemuseum. Det ligger kun en halv times gang fra havnen, og er absolut et besøg værd.

6 Skuldelev Havn

Allerede fra år 700 var der et betydeligt stormandsæde i Lejre og fjorden har i den forbindelse været en sejlbar hovedfærdselsåre, som kunne forsvares bl.a. ved brug af de sejladsspærringer man har undersøgt bl.a. her ude i Peberrenden.

At Skuldelev Strand tidligt har haft funktion som landingssted synes indlysende, da stedet byder på både læ fra åsen og gode besejlingsforhold med rimelig vandybde tæt ind til stranden. Funktionen som landingssted underbygges af flere fund af stenalderredskaber fra strandengens dynd.

Det nuværende havneanlæg kan tilskrives de virksomme fiskere som i 1919 fik etableret det midterste molehoved samt den tilhørende bro.

Fiskerne fortsatte driften og udbygningen af havnens anlæg frem til 1973 hvor Skuldelev Bådelaug blev stiftet.

Siden har Skuldelev Bådelaug ved frivillig arbejdskraft vedligeholdt havnens anlæg samt faciliteter, og er i dag stolte over at kunne byde stedets gæster velkomne.

Kolofon

Denne informationstavle er lavet i 2006 af Danmarks Naturfredningsforening med økonomisk støtte fra Roskilde og Frederiksborg Amter.

Idé: Tove Binzer.

Tekst: Erik Hansen & Jacques Duelund Mortensen
Fotos: Anne Rath Petersen, Erik Hansen, Freddy Rosning, Gitte Skytte, Kenneth Johansen, Laura Castillo & Pelle Andersen-Harild.

Lay out: Tove Skou Roer. Tryk: Nima-Reklame
Vil du vide mere om Roskilde Fjord, kan du finde det på internettet på: <http://Roskilde-Fjord.dk>

